

บทที่ ๒

ระเบียบวิธีวิจัย

๑. การดำเนินการวิจัย

เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทสื่อมวลชนในการพัฒนาชนบท การศึกษาความสัมพันธ์ของการใช้สื่อมวลชนกับการพัฒนาชนบท จึงเน้นที่ความเปลี่ยนแปลงของบุคคลเมื่อได้รับสารจากสื่อมวลชนแล้ว โดยวัดจากสภาพความเปลี่ยนแปลงในทางที่ทันสมัยทางความคิดและโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น (Internal Modernization) ดังนั้นปัจจัยที่ทำให้มีโอกาสใช้/เข้าถึง (อ่าน ฟัง ดู) สื่อมวลชน ย่อมมีผลต่อการรับรู้ข่าวสาร ทำให้มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงได้

การศึกษาค้างนี้ จึงเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านชนบท ๒ แห่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน โดยใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต และศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

๒. ข้อสมมุติฐาน

เนื่องจากการที่จะทราบว่าผลการใช้สื่อมีผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงของ ผู้รับสารได้ จะต้องเกิดจากการที่บุคคลมีโอกาสนำสื่อด้วย ซึ่งจะเห็นว่า มีลักษณะ ของความสัมพันธ์กันระหว่าง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการนำสื่อ โอกาสการนำสื่อและผลกระทบ ของการนำสื่อมวลชน การศึกษาค้างนี้จึงได้ตั้งสมมุติฐานไว้ดังนี้

๑. ผู้รับสารที่มีระดับการศึกษาสูง จะใช้สื่อมวลชนมากกว่าผู้มีระดับการศึกษาต่ำ
๒. ผู้รับสารที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง จะเข้าถึงและใช้สื่อมวลชนมากกว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ
๓. ผู้ที่เข้าถึงและใช้สื่อมวลชนมาก จะเป็นคนที่มีความทันสมัยมากกว่าผู้ที่เข้าถึงและใช้สื่อมวลชนน้อยกว่า

ในการศึกษาค้างนี้จะพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ โดยตัวแปรการเข้าถึงและการใช้สื่อมวลชนจะเป็นตัว Intervening Variables ดังรูปแบบที่กล่าวในหัวข้อแนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องของ Lerner

๓. นิยามศัพท์

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันเฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ จึงขอให้นิยามศัพท์
ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

- สื่อมวลชน หมายถึง หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์
- สาร หมายถึง ข้อความ ข่าว ภาพ เนื้อหาทุกประเภทที่ปรากฏ
ในสื่อมวลชน
- ผู้รับสาร หมายถึง บุคคลที่ฟัง อ่าน ดู ชม สารจากสื่อมวลชน
- ชาวชนบท หมายถึง ผู้รับสารจากสื่อมวลชนซึ่งอาศัยอยู่นอกเขต
กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา หมายถึง ระดับความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ใน
ภาษาไทย และ/หรือภาษาต่างประเทศ พอที่จะรับสาร
จากสื่อมวลชนได้เข้าใจ
- ฐานะทางเศรษฐกิจ หมายถึง สถานะทางการเงิน วัลจากรายได้เฉลี่ย
ต่อปี ของผู้รับสาร
- ฐานะทางสังคม หมายถึง ฐานะหรือตำแหน่งทางสังคมซึ่งเป็นที่ยอมรับใน
ชุมชนที่ผู้รับสารมีภูมิลำเนาอยู่
- การเข้าถึงสื่อมวลชน หมายถึง ความสามารถในการซื้อ หา และมีโอกาส
ใช้สื่อมวลชนของผู้รับสาร
- การใช้สื่อมวลชน หมายถึง ระยะเวลาความถี่-ห่างในการอ่าน ฟัง ดู ชม
สื่อมวลชนของผู้รับสารจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ
- การพัฒนา หมายถึง ความเป็นคนทันสมัยในด้านความคิด โลกทัศน์
ความเข้าใจในบทบาทของบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน รวมถึง
การรู้จักและเข้าใจสภาพปัญหาและสถานการณ์ใด ๆ ที่
เกิดขึ้นนอกชุมชน

ความทันสมัย หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจสิ่งรอบตัว มีลักษณะ
ของความต้องการความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ยอมรับสิ่ง
ใหม่ ๆ มีโลกทัศน์กว้างขวาง ซึ่งดูจาก Educational
Aspiration, Innovativeness, Political
knowledge, Achievement motivation และ
empathy.

การเดินทาง-ท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางติดต่อกับชุมชนภายนอก หรือ
การท่องเที่ยวระหว่างหมู่บ้านหรือชุมชน

๔. แบบสัมภาษณ์

วัตถุประสงค์ของการสร้างแบบสอบถามนี้เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สัมภาษณ์และสามารถครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ทั้งหมด โดยแบ่งเนื้อหาเป็นส่วน ๆ ประกอบด้วยคำถามในเรื่องต่าง ๆ คือ

๑. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับรายละเอียดของผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น เพศ อายุ อาชีพ สถานะในครอบครัว อาชีพ การศึกษา ฯลฯ
๒. การเดินทาง-ท่องเที่ยว ติดต่อกับชุมชนภายนอก (Cosmopolitaness)
๓. การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาชนนตรี
๔. นวัตกรรม การยอมรับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ (Innovativeness)
๕. ความเข้าใจบุคคลอื่นในสภาพหรือบทบาทที่บุคคลอื่นเป็นอยู่ (Empathy)
๖. ความรู้เกี่ยวกับการเมือง หรือกิจกรรมทางการเมือง (Political knowledge)
๗. ความปรารถนาในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม (Educational Aspiration)

๔. ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Achievement Motivation)

หลังจากสร้างแบบสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ได้มีการทำ Pretest ระหว่างการเดินทางไปสำรวจหาข้อมูลเกี่ยวกับการคัดเลือกหมู่บ้านในจังหวัดภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการสัมภาษณ์จากผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือกรณีที่หัวหน้าครอบครัวเรือนไม่อยู่ก็สัมภาษณ์ภรรยา หรือบุตรชายคนโตของครอบครัว ที่มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี จำนวนประมาณร้อยละ ๑๐ แล้วจึงกลับมาพิจารณารูปแบบสัมภาษณ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ในภาคผนวก)

๕. ประชากร

การเลือกประชากรเพื่อศึกษาได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ purposive sampling จากหมู่บ้านในชนบทของภาคเหนือประกอบด้วยหมู่บ้านที่ห่างไกลตัวจังหวัดมากประมาณ ๔๐ - ๕๐ กิโลเมตร มีลักษณะกายภาพแบบ traditional community และหมู่บ้านที่ไม่ห่างไกลจากตัวจังหวัดมากนัก ประมาณ ๒๐ - ๓๐ กิโลเมตร มีสภาพการคมนาคมสะดวกพอสมควร และลักษณะทางกายภาพอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้าง modern community ทั้งนี้เพื่อให้มีการเปรียบเทียบในลักษณะของอิทธิพลการสื่อสารและโครงสร้างทางสังคม

เนื่องจากการเลือกหมู่บ้านจำเป็นต้องมีลักษณะแตกต่างกันดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และข้อมูลเพิ่มเติมจากตัวจังหวัดลำปางและจังหวัดสุรินทร์ ประกอบการศึกษาคัดเลือกหมู่บ้านที่ต้องการ หลังจากไปสำรวจสภาพหมู่บ้านแล้ว จึงเลือกหมู่บ้านเพื่อทำการวิจัยคือ

- ๑. บ้านสองแควใต้ หมู่ ๒ ต.นาแก้ว อ.เกาะกา จ.ลำปาง
- ๒. บ้านนาเด้า หมู่ ๖ ต.เสริมซ้าย อ.เสริมงาม จ.ลำปาง

อนึ่ง ในที่สุดผู้วิจัยต้องคัดเลือกเฉพาะหมู่บ้านในเขตจังหวัดลำปาง โดย
ตัดจังหวัดสุรินทร์ออกไป เนื่องจากว่าในปีที่ออกภาคสนามนั้นในเขตจังหวัดทางตะวันออก
เฉียงเหนือเกือบทั้งหมดได้ถูกภัยธรรมชาติน้ำท่วมสูงมากเป็นเวลายาวหลายเดือน ทำให้การ
เดินทางขาดตอน ถึงแม้ว่าน้ำลดแล้วก็ยังมีปัญหาเรื่องการคมนาคมและชาวบ้านไม่อยู่ใน
ภาวะที่จะตอบแบบสัมภาษณ์ได้อย่างปกติ จึงทำให้การเก็บข้อมูลต้องเป็นเพียงจังหวัด
ลำปางเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้พยายามเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรในเขต
หมู่บ้านที่เลือกให้ได้จำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้าน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านตัวอย่างโดยสรุป

ก. หมู่บ้านสองแควใต้ เป็นหมู่บ้านเกษตรกรรม ประกอบด้วยจำวนครัว
เรือน ๓๕๐ หลังคาเรือน ประชากรประมาณ ๒,๕๐๐ คน อยู่ในเขตตำบลสนาแก้ว อำเภอ
เกาะคา จังหวัดลำปาง สภาพที่ตั้งห่างจากที่ว่าการอำเภอเกาะคา ๖ กิโลเมตร และห่าง
จากเขตอำเภอเมือง ประมาณ ๑๒ - ๑๔ กิโลเมตร เป็นบริเวณที่ราบ โดยหมู่บ้านอยู่
ทางฝั่งขวาของแม่น้ำวัง พลเมืองมีอาชีพทำนาโดยอาศัยน้ำฝนและปลูกไร่ย่อย มีประชากร
บางส่วนออกไปมีอาชีพรับจ้าง^{๓๐} มีโรงเรียน ๑ โรงเรียน วัด ที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน
โรงพยาบาลของเอกชน ๑ โรง ประชาชนมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน การคมนาคมระหว่าง
หมู่บ้าน อำเภอและจังหวัดเป็นไปอย่างสะดวกปลอดภัย โดยมีรถสองแถวบริการประจำ
ถนนภายในหมู่บ้านอยู่ในสภาพดี เป็นถนนลาดยางตลอด และมีบ้านส่วนใหญ่เรียงรายกันไป

^{๓๐} ในระยะที่ไปทำการเก็บข้อมูลได้ความว่า ผู้ชายในหมู่บ้านจำนวนไม่น้อย
ได้เดินทางไปรับจ้างในประเทศตะวันออกกลางแล้วส่งเงินมาให้ครอบครัวปลูกบ้าน
หรือสิ่งสาธารณูปโภคอำนวยความสะดวกหลายอย่าง

ระหว่างสองข้างทางถนน โรงเรียนอยู่ติดถนนลาดยาง เกือบทุกครัวเรือนจะมีวิทยุเป็นของตัวเอง ประมาณร้อยละ ๕๐ ของหมู่บ้านมีโทรทัศน์ และบางบ้านมีตู้เย็น วิทยุไอ ส่วนหนังสือพิมพ์ เข้าถึงหมู่บ้านได้ทันเวลาทุกวัน

หมู่บ้านสองแควได้มีกลุ่มชุมชนเช่นเดียวกับหมู่บ้านชนบทอื่น ๆ เช่น กลุ่มสมาชิกพัฒนากิจ กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเกษตรกร กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น นำสังเกตว่าผู้นำหมู่บ้าน คือผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นคนที่มีความขยันขันแข็งทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้าน เช่น การทำรางท่อน้ำไม้ไผ่สำหรับสูบน้ำจากคลองและแม่น้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน

ข้อนำสังเกตก็คือ ความเจริญทางด้านกายภาพของชาวบ้าน เช่น บ้านเรือน เครื่องอำนวยความสะดวก (บางบ้านมีโทรทัศน์สี วิทยุไอ ตู้เย็น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า) ที่มีอยู่นั้นมักได้มาจากรายได้ที่ถูกหลานเดินทางไปรับจ้างในต่างแดน แล้วส่งเงินมาให้ครอบครัวทำให้ชาวบ้านอยู่ในฐานะที่จะเรียกหาความสะดวกทางเครื่องอุปโภคบริโภคได้มาก

๗. หมู่บ้านนาเคาะ เป็นหมู่บ้านเกษตรกรรมลักษณะที่ราบ ประกอบด้วยจำนวนครัวเรือนประมาณ ๒๐๐ กว่าหลังคาเรือน ประชากรประมาณ ๑,๒๕๐ คน อยู่ในเขตตำบลเสริมชัย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ห่างจากอำเภอเกาะคาประมาณ ๒๒ กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเสริมงามประมาณ ๘ กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดประมาณ ๔๘ กิโลเมตร ตั้งอยู่บนฝั่งขวาของลำน้ำแม่คำ ประชากรมีอาชีพทำนา ทำสวน และทำไร่ (ซึ่งไม่แน่นอนย้ายสถานที่ไปเรื่อย ๆ) อาชีพรองเป็นไร่อ้อยลิสง กระจับปี่ ทำสวนเลี้ยงผึ้ง จัดเป็นหมู่บ้านยากจน รายได้เฉลี่ยประมาณ ๓,๐๐๐ บาทต่อปีต่อครอบครัว มีวัด ๑ แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา ๑ โรง ไม่มีไฟฟ้าใช้ (ใช้ตะเกียง และเทียนไข) ใช้น้ำบ่อ การคมนาคมไม่สะดวก ถนนก่อนถึงหมู่บ้านเป็นดินลูกรัง ถนนภายในหมู่บ้านยังเป็นดินบางส่วน และบางสวนรถเข้าถึงลำบาก การเดินทางระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ และเมืองขึ้นอยู่กับรถที่จะเข้าออกหมู่บ้าน ซึ่งวิ่งวันละเที่ยวเดียวเท่านั้น ฉะนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่เดินทางถ้าไม่จำเป็น อาจมีวิทยุทรานซิสเตอร์ไว้ใช้บ้างบางบ้าน ไม่มีโทรทัศน์

กลุ่มชุมชนประกอบด้วย กลุ่มเยาวชน กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มสมาชิก
ท.ก.ส. กลุ่มทศของผู้เลี้ยงกระบือพันธุ์ เป็นต้น

จัดได้ว่า หมู่บ้านทั้ง ๒ แห่งมีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ หมู่บ้านสองแควใต้
มีลักษณะทางกายภาพค่อนข้างจะเป็นแบบ modern community (ทันสมัย) ส่วน
หมู่บ้านนาเคา มีลักษณะทางกายภาพที่ค่อนข้างห่างไกล เป็น traditional
community (แบบเดิม)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดให้ผู้สัมภาษณ์สัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์ที่
สร้างขึ้น โดยก่อนการออกสัมภาษณ์ได้มีการอธิบายและชี้แจงวิธีการสัมภาษณ์ให้เข้าใจ
ในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์จะต้องคอยสังเกตสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ของผู้ตอบคำถาม
แล้วจดเป็นข้อสังเกตไว้ด้วย เช่น ลักษณะความเป็นอยู่ การแต่งกาย ความมั่นใจใน
การแสดงความคิดเห็น สำหรับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์คือหัวหน้าครัวเรือน หรือภรรยา หรือ
บุตรคนโตที่มีอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป จำนวนประชากรทั้งหมดที่ตอบแบบสอบถามมีอยู่ ๔๐ ครัว
ระหว่างการเก็บข้อมูลคือเดือนกรกฎาคม ๒๕๒๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวัดในลักษณะของอัตราส่วนร้อยละ และหาค่า
ความสัมพันธ์ของตัวแปรโดยนัยสำคัญ (significant) ระหว่างตัวแปรของปัจจัย
การใช้สื่อ และความทันสมัย สำหรับการวัดความทันสมัย (modernization)
ทางทัศนคติ ความคิดของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์นั้นได้อาศัยการให้คะแนนตามแบบ Likert
scale

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ของการใช้สื่อมวลชนกับการพัฒนาชนบทไทย
นี้ ผู้วิจัยได้พยายามดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ แต่ก็อาจมีข้อจำกัดบางประการ

ที่ทำให้ผลการวิจัยขาดความสมบูรณ์ไปบ้าง ทั้งนี้ เนื่องจากช่วงเวลาการเก็บข้อมูลนั้นเป็นระยะที่หมู่บ้านบางแห่งต้องประสบกับภัยทางธรรมชาติอย่างรุนแรง เกิดน้ำท่วม เป็นระยะเวลาานทำให้การคมนาคมเข้าหมู่บ้านเป็นไปอย่างลำบาก และชาวบ้านไม่อยู่ในภาวะที่จะตอบแบบสอบถามได้อย่างเต็มที่ จึงมีความจำเป็นที่ต้องตัดบางหมู่บ้านออกไป โดยลดจำนวนแบบสอบถามลงเหลือ ๔๐ ชุด

ข้อมูลทั้งหมดได้จากการสัมภาษณ์ตามแบบสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้สัมภาษณ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นตัวเลข ฉะนั้นคำอธิบายตารางนอกจากจะอาศัยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทางสถิติแล้ว ยังอาศัยสิ่งที่สังเกตเห็นระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย

การวิเคราะห์ทั้งหมดขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครอบครัว ตามแบบสอบถามดังกล่าว ผลการวิเคราะห์จึงจำกัดอยู่ที่บุคคลในระดับผู้นำครอบครัว ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อความคิดและการตัดสินใจของบุคคลในครอบครัวชนบทเท่านั้น นอกจากนี้ อาจมีจุดคลาดเคลื่อนไปบ้างในการตอบแบบสอบถามและการแปลความหมายในขณะนั้น แต่ก็ได้พยายามพิจารณาจากสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านประกอบด้วย

ชำนาญ หอสมุด